

Türkçe ve Türk Kültürü Ders Kitaplarında Atasözü ve Deyimlerin Tematik Dönüşümü (2019-2025)

Thematic Transformation of Proverbs and Idioms in Turkish Language and Culture Textbooks (2019-2025)

Nilgün Çelik^{1*}

¹ Türkiye Cumhuriyeti. Milli Eğitim Bakanlığı, Paris Eğitim Ataşeliği, Paris, Fransa.
ror.org/00jga9g46

*Sorumlu yazar/Corresponding author:
nilgun.celik@meb.gov.tr

Öz: Bu çalışma, yurt dışında yaşayan Türk öğrenciler için hazırlanmış Türkçe ve Türk Kültürü ders kitaplarında atasözleri ve deyimlerin yerini, işlevini ve öğrencilerin anlam kurma süreçlerindeki rolünü incelemektedir. Tek tek sözcüklerin ötesinde çok sözcüklü yapılar (lexical chunks) olan atasözleri ve deyimler, dil öğrenme sürecinde önemli bir kolaylaştırıcı unsur olarak öne çıkmaktadır. İçerdikleri öğelerin anlamlarının bütüne katkısı, öğrenme yükünü hafifletmekte ve öğrencilerin dili daha hızlı kavramalarına imkân vermektedir. Bu noktada, atasözleri ve deyimlerin şeffaflık derecesi (idiom transparency), öğrencilerin anlam oluşturma sürecinde kritik bir etken olarak görülmektedir. Araştırma kapsamında, 2019–2025 yılları arasında okutulan Türkçe ve Türk Kültürü ders kitapları ile 2025-2026 eğitim-öğretim yılından itibaren beş yıl süreyle kullanılmak üzere kabul edilen 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ve Türk Kültürü ders kitapları incelenmiştir. Kitaplarda atasözleri ve deyimlerin hem nicel hem de nitel açıdan nasıl yer aldığı analiz edilmiş; kitaplar arasında sayısal karşılaştırmalar yapılmıştır. 2019–2025 dönemi kitaplarında atasözleri ve deyimler daha çok aile, dayanışma ve çalışkanlık gibi temel değerlere odaklanırken; 2025 yılı baskılarında bu unsurlar sağlık, kültürel kökler, sanat ve bilim gibi çağdaş temalarla bütünleştirilmiştir. 6., 7. ve 8. sınıf kitaplarında söz varlığı unsurları giderek daha tematik, dengeli ve kültürel olarak derinlemesine işlenmiştir. Yeni baskı, atasözü ve deyimleri kültürel kimlik inşası, değerler eğitimi ve eleştirel düşünme süreçlerini destekleyen birer öğretim aracına dönüştürmüştür. Bu durum, Türkçe ve Türk Kültürü ders kitaplarının hem pedagojik hem de kültürel açıdan daha bütüncül ve çağdaş bir yaklaşım benimsediğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Atasözleri, Deyimler, Türkçe ve Türk Kültürü ders kitapları, Anlam kurma süreci, Yurtdışındaki Türk öğrenciler

Abstract: This study examines the place, function, and role of proverbs and idioms in Turkish language and culture textbooks prepared for Turkish students living abroad in their meaning-making processes. Proverbs and idioms, which are multi-word structures (lexical chunks) beyond individual words, emerge as an important facilitating element in the language learning process. The contribution of the meanings of their constituent elements to the whole alleviates the learning burden and enables students to grasp the language more quickly. At this point, the transparency of proverbs and idioms is seen as a critical factor in students' meaning-making process. Within the scope of the research, Turkish and Turkish Culture textbooks taught between 2019 and 2025 and Turkish and Turkish Culture textbooks for grades 5, 6, 7, and 8, which were approved for use for five years starting from the 2025-2026 academic year, were examined. The analysis examined how proverbs and idioms were represented in the textbooks both quantitatively and qualitatively, and numerical comparisons were made between the textbooks. In the 2019–2025 textbooks, proverbs and idioms focus more on fundamental values such as family, solidarity, and diligence; in the 2025 editions, these elements are integrated with contemporary themes such as health, cultural roots, art, and science. In the 6th, 7th, and 8th grade books, lexical elements have been increasingly thematic, balanced, and culturally in-depth. The new edition has transformed proverbs and idioms into teaching tools that support cultural identity building, values education, and critical thinking processes. This demonstrates that Turkish Language and Turkish Culture textbooks have adopted a more holistic and contemporary approach, both pedagogically and culturally.

Keywords: Proverbs, Idioms, Turkish language and culture textbooks, Meaning-making process, Turkish students living in abroad

Geliş/Received: 28.10.2025
Revizyon/Revision: 10.12.2025
Kabul/Accepted: 24.01.2026
Yayınlanma/Online: 30.06.2026

I. GİRİŞ

Atasözleri ve deyimler, dilin kalıplaşmış söz varlığı içerisinde önemli bir yere sahiptir. Bu ifadeler, bireysel sözcüklerin ötesinde önceden biçimlenmiş, sık kullanılan ve toplumun ortak belleğini yansıtan kalıplardır. Dil öğrenenler açısından bakıldığında çok sözcüklü birimler öğrencilerin hedef dili daha doğal ve akıcı bir biçimde kullanmalarını sağlayan, aynı zamanda kültürel etkileşim işlevi gören öğelerdir. Atasözleri, genellikle toplumsal deneyim ve değerleri yansıtan evrensel öğütler içerirken; deyimler, çoğu zaman gündelik yaşamın özgün benzetmelerine dayalıdır. İki yapı birlikte ele alındığında hem dilsel yetkinliği hem de kültürel farkındalığı geliştiren temel unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kelime Odaklı Yaklaşım, dil bilgisi kurallarının sözcükler ve sözcük gruplarıyla birlikte zihinsel sözlükte depolandığı varsayımına dayanmaktadır. Ana dil öğretiminde kelime ve kelime gruplarının bütünsel birimler olarak öğretilmesi önerilmektedir (Lewis, 1993). Bu yaklaşım, dilin doğal kullanımında ana dili konuşanların karmaşık sözcük dizilerini bir bütün olarak kullanmasını temel almaktadır. Araştırmalar, kalıplaşmış ifadelerin öğreniminde bazı dilbilimsel ve bilişsel özelliklerin öğrenme sürecini kolaylaştırıcı bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Özellikle atasözleri ve deyimlerin çözümlemeye elverişli olması, anlamca şeffaflık derecesi ve ana dil (L1) ile ikinci/yabancı dil (L2) arasındaki yapısal veya anlamsal benzerlikler, öğrenenlerin bu tür ifadeleri daha hızlı kavramalarına ve anlam kurma süreçlerini daha etkin biçimde yönetmelerine katkıda bulunmaktadır (Boers & Lindstromberg, 2008; Çelik, 2025, s. 224; Irujo, 1986a, s. 300; Irujo, 1986b, s. 238; Zevgoli, 1998; Zyzik, 2011). Boers ve Lindstromberg (2008) deyimlerin görsel-işitsel destekle veya metafor bilinci ile öğretilmesinin öğrenenlerin belleğinde daha kalıcı bir iz bıraktığını vurgulamaktadır. Ayrıca atasözleri ve deyimlerin her zaman kolay anlaşılır olmadığını da belirtmek gerekir. Özellikle kültüre özgü mecazlılık, tarihsel arka plan bilgisi veya topluma özgü değerler sistemine yapılan göndermeler, yabancı kültür ortamında öğrenenler için önemli zorluklar doğurabilmektedir (Çakır, 2011, s. 375; Kecses, 2006; Littlemore, 2009). Belirli bir toplumun tarihsel deneyiminden doğmuş atasözlerinin, bağlamsal veya kültürel bilgiye sahip olmayan öğrenciler tarafından yüzeysel düzeyde yorumlanma riski yüksektir. Atasözleri ve deyimler kültürlerarası farkındalığın geliştirilmesini gerektirmektedir (Charteris-Black, 2002, s. 110; Kövecses, 2010). Dolayısıyla, atasözleri ve deyimlerin öğretiminde pedagojik sıralamanın dikkatli yapılması büyük önem taşımaktadır. Öğretmenlerin, öncelikle şeffaf ve ana dil ile benzerlik gösteren ifadelerden başlaması, ardından giderek daha mecazlı, kültüre özgü ve soyut anlam taşıyan kalıplaşmış ifadelere yönelmesi önerilmektedir (Boers & Lindstromberg, 2008; Zevgoli, 1998). Aşamalı yaklaşım, öğrencilerin hem dilsel hem de kültürel açıdan aşamalı bir öğrenme deneyimi yaşamasını sağlamakta, öğrenilen ifadelerin iletişimsel bağlamlarda doğru ve işlevsel bir biçimde kullanılmasına zemin hazırlamaktadır.

Yurt dışında yaşayan Türk öğrenciler için hazırlanmış Türkçe ve Türk Kültürü ders kitapları bağlamında atasözleri ve deyimlerin kullanımı öğrencilerin kültürel kimliklerini korumalarına, toplumsal değerleri içselleştirmelerine ve Türk kültürüne aidiyet duygusu geliştirmelerine hizmet etmektedir. Deyimlerin ve atasözlerinin öğretimi ifadelerin kullanıldığı bağlamlarla birlikte ele alınmalıdır. Bağlam, öğrencilerin deyimsele ifadelerin işlevini anlamlandırmasında belirleyici bir role sahiptir (Boers vd., 2007, s. 45). Türkçe ve Türk Kültürü ders kitaplarında deyim ve atasözlerinin anlamları günlük yaşamdan seçilmiş sahneler, diyalog örnekleri, hikâyeleştirilmiş metinler veya karşılaştırmalı etkinliklerle desteklenmelidir (Çelik, 2025, s. 225). Bu yaklaşım öğrencilerin anlamı hem dilsel hem de kültürel boyutlarıyla kavramalarını sağlamakta ve onların Türkçeyi daha doğal bir biçimde kullanmalarına olanak tanımaktadır. Ayrıca, literatürde üzerinde durulan bir diğer nokta, atasözleri ve deyimlerin ana dil ve ikinci dil arasındaki benzerliklerin veya eşdeğerliklerin öğrenme sürecini kolaylaştırdığıdır (Boers & Lindstromberg, 2008; Kövecses & Szabó, 1996). Ders kitaplarında buna dikkat edilmesi, öğrencilerin hem hızlı kavrama hem de doğru kullanım açısından avantaj elde etmelerini sağlamaktadır. Kövecses ve Szabó'nun (1996) dile getirdiği üzere, deyimlerin ve atasözlerinin dildeki rolü, kültürel etkileşim aracı olmalarıyla ilgilidir. Türkçe ve Türk Kültürü ders kitaplarında bu perspektifin benimsenmesi, öğrencilerin Türk toplumunun değerlerini, yaşam tarzını ve kültürel kodlarını içselleştirmelerini sağlamaktadır. Böylece öğrenciler dil becerilerini yüzeysel bir iletişim seviyesinin ötesine taşıyarak Türkçeyi daha doğal, akıcı ve yerli konuşura yakın biçimde kullanmaya teşvik etmektedir. Kitaplarda yer alan örnekler, öğrencilerin çoğunlukla iki stratejiyle anlam kurmaya çalıştıklarını göstermektedir: (1) Anlamsal çözümleme, yani ifadedeki sözcüklerin tek tek anlamlarını dikkate alarak bütünsel anlamı çıkarma; (2) Ana dile başvurma, yani öğrencilerin kültürel belleğinde mevcut olan atasözü ve deyimlerle ilişki kurarak yeni ifadeyi anlamlandırma. Bulgular, ikinci yöntemin daha etkili ve kalıcı öğrenmeyi sağladığını ortaya koymaktadır.

II. YÖNTEM

Araştırma, yurtdışında yaşayan Türk öğrencilerine yönelik olarak hazırlanmış 2019–2025 ve 2025–2030 yıllarına ait 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ve Türk Kültürü ders kitaplarında yer alan atasözleri ve deyimlerin niceliksel ve niteliksel açıdan incelenmesini amaçlayan karşılaştırmalı betimsel nitelikte bir çalışmadır. Araştırmanın temel amacı, iki farklı dönemde hazırlanan ders kitaplarında atasözleri ve deyimlerin kullanım sıklığı, bağlamsal çeşitliliği ve eğitsel işlevleri açısından ortaya çıkan değişimleri belirlemektir. Çalışmada, atasözleri ve deyimlerin kültürel etkileşim, dilsel beceri geliştirme ve değer eğitimi boyutlarındaki katkıları karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda, araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi tekniği kullanılmıştır. Doküman incelemesi, belirli bir konuya ilişkin

yazılı materyallerin sistematik biçimde toplanması, sınıflandırılması ve yorumlanması sürecini içeren etkili bir veri toplama yöntemidir (Yıldırım & Şimşek, 2003, s. 140).

Analiz sürecinde, her iki döneme ait ders kitaplarındaki atasözleri ve deyimler tema temelli olarak sınıflandırılmış, frekans ve yüzde dağılımları hesaplanmıştır. Elde edilen veriler, atasözleri ve deyimlerin hangi temalarda yoğunlaştığı, hangi dönemlerde daha fazla yer verildiği ve bağlam kullanımındaki pedagojik farklılıkları ortaya koyacak şekilde değerlendirilmiştir. Çalışma, 2025 yeni basım kitaplarının 2019–2025 dönemindeki kitaplara göre kültürel miras aktarımında, dilsel farkındalıkta ve eğitsel içerik tasarımı nasıl bir değişim ve gelişim gösterdiğini ortaya koymayı hedeflemektedir. Elde edilen bulgular, yurtdışındaki Türk öğrenciler için hazırlanan ders kitaplarının güncellenmiş içeriklerinin atasözleri ve deyimlerin öğretimi açısından ne ölçüde işlevsel olduğunu göstermekte; Türkçe öğretiminde kültürel sürdürülebilirlik ve dil-kültür bütünlüğü bakımından önemli sonuçlar sunmaktadır.

A. Araştırmanın Amacı

Yurt dışında yaşayan Türk öğrenciler için hazırlanan Türkçe ve Türk Kültürü ders kitaplarında yer alan atasözleri ve deyimler öğrencilerin kültürel farkındalıklarını geliştiren önemli dil öğeleridir. Atasözü ve deyimler öğrencilerin Türkçenin kültürel derinliğini kavramalarına, dilin taşıyıcısı olduğu değerleri tanımalarına ve Türk kültürünün temel unsurlarını yaşatmalarına katkı sağlamaktadır. Ancak farklı kültürlerin etkisi altında büyüyen öğrencilerin kendi kültürel kimliklerini yeterince tanıyamama ya da benimsememe riski bulunmaktadır. Bu durum, kültürel etkileşimin ve dil yoluyla kimlik inşasının önemini bir kez daha ortaya koymaktadır. Araştırmanın temel amacı, yurt dışında öğrenim gören Türk öğrencileri için hazırlanmış 2019–2025 ve 2025 yeni basımına ait 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ve Türk Kültürü ders kitaplarında yer alan atasözleri ile deyimlerin nicel ve nitel açıdan karşılaştırarak incelenmesidir. Çalışma, söz konusu kitapların öğrencilerin dilsel gelişimlerine ve kültürel kimliklerini korumalarına ne ölçüde katkı sunduğunu ortaya koymayı hedeflemektedir. Ayrıca araştırmada kitapların kültürel etkileşimi sağlama ve öğrencilerde kültürel bilinç oluşturma açısından ne derece başarılı oldukları da değerlendirilmektedir. Son olarak, elde edilen bulgular doğrultusunda yurt dışında Türkçe öğretiminin ve kültürel etkileşimin daha etkili hâle getirilmesine yönelik öneriler sunulması amaçlanmaktadır.

B. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, yurt dışında yaşayan Türk öğrenciler için hazırlanmış 2019–2025 ve 2025–2026 eğitim-öğretim yılından itibaren ders kitabı olarak kabul edilen Türkçe ve Türk Kültürü ders kitapları oluşturmaktadır. Türkçenin ana dili olarak öğretildiği ortamlardan farklı olarak kitaplar iki dilli veya çok kültürlü ortamlarda yaşayan öğrencilerin hem dilsel yeterliklerini geliştirmeyi hem de Türk kültürüne ait değerleri koruma ve yaşatma bilincini desteklemeyi amaçlamaktadır. Bu yönüyle, söz konusu kitaplar dil eğitiminin kültür boyutunu öne çıkaran, kültürlerarası etkileşimi gözetken özgün materyaller olarak değerlendirilmektedir.

Araştırmanın örneklemi genel evren içerisinden seçilen ve yurtdışında yaşayan Türk çocukları için özel olarak hazırlanmış 2019–2025 ve 2025–2026 eğitim-öğretim yılından itibaren ders kitabı olarak kabul edilen 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ve Türk Kültürü ders kitapları oluşturmaktadır. Sınıf düzeylerinin seçilmesinin nedeni öğrencilerin bu dönemde soyut düşünme becerilerinin gelişmesi, kültürel kimlik bilincinin şekillenmesi ve dilsel ifade gücünün artması gibi süreçleri yoğun biçimde deneyimlemeleridir. Dolayısıyla yaş aralığı, atasözleri ve deyimlerin eğitsel işlevlerinin daha somut biçimde gözlemlenebileceği bir dönem olarak görülmektedir. Örneklem seçiminde, güncel ve resmî olarak kullanılmakta olan materyaller dikkate alınmıştır. Türkçe ve Türk Kültürü Dersi Öğretim Programı çerçevesinde hazırlanmış 2019–2025 ve 2025–2026 eğitim-öğretim yılından itibaren ders kitabı olarak kabul edilen kitaplar hem dil becerilerini geliştirme hem de kültürel etkileşim işlevini yerine getirme bakımından günümüz eğitim politikalarıyla uyum içindedir. İncelenen kitapların seçimi, araştırmanın güncelliğini ve geçerliliğini artırmaktadır. Araştırmada, örneklem kapsamlı tutulması, atasözleri ve deyimlerin yalnızca belirli bir yaş grubuna veya sınıf düzeyine özgü olmadığını, aksine farklı gelişim basamaklarında nasıl işlendiğini, hangi temalarla ilişkilendirildiğini ve hangi sıklıkta kullanıldığını karşılaştırmalı biçimde ortaya koymayı mümkün kılmıştır. Ayrıca araştırma, örneklemde yer alan kitapların kültürel etkileşimi sağlama, iki dillilik bağlamında dil-kültür ilişkisini güçlendirme ve öğrencilerde kültürel bilinç oluşturma yönlerinden ne derece etkili olduğunu da değerlendirmektedir. Örneklem bu biçimde yapılandırılması, araştırma bulgularının farklı yaş gruplarına ve öğrenme evrelerine yönelik genellenabilir çıkarımlar sunmasına olanak tanımaktadır.

C. Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen veriler, doküman incelemesi yönteminin ilkelerine uygun biçimde analiz edilmiştir. Doküman incelemesi, yazılı materyallerin sistematik biçimde çözümlenerek belirli olgular hakkında anlamlı veriler elde edilmesini amaçlayan bir nitel araştırma tekniğidir. Çalışmada söz konusu yöntem, Türkçe ve Türk Kültürü ders kitaplarında yer alan atasözleri ile deyimlerin nitel ve nicel özelliklerini belirlemek amacıyla kullanılmıştır. Analiz sürecinde öncelikle ders kitaplarında geçen tüm atasözleri ve deyimler belirlenmiş, sınıflandırılmış ve kodlanmıştır. Daha sonra verilerin niceliksel dağılımını ortaya koymak amacıyla temel istatistiksel betimleme yöntemleri olan frekans (*f*) ve yüzde (%) analizlerinden yararlanılmıştır. Bu yöntem, atasözleri ve deyimlerin kitaplarda hangi sıklıkta yer aldığını, hangi temalarla ilişkilendirildiğini ve öğrencilere hangi yoğunlukta sunulduğunu sayısal olarak ortaya koymayı sağlamıştır. Verilerin ileri

düzyer istatistiksel yöntemlerle analiz edilmemesinin başlıca nedeni, araştırma kapsamında incelenen kitapların tamamının Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları tarafından hazırlanmış olmasıdır. Dolayısıyla, Türkiye’deki ders kitaplarında olduğu gibi farklı yayınevlerine ait alternatif materyaller bulunmadığından, karşılaştırmalı veya değışken temelli analizlere olanak verecek çeşitlilik mevcut değildir. Çalışma, betimsel istatistiklerle sınırlı kalmış ve veri yorumlama süreci frekans ve yüzde dağılımları üzerinden yürütülmüştür. Analiz kapsamında atasözleri ve deyimler, sınıf düzeylerine göre ayrı ayrı incelenmiş ve her sınıfa ait toplam sayılar tablolara aracılığıyla görselleştirilmiştir. Tablolar, kitaplarda atasözleri ve deyimlerin sınıf düzeyine göre dağılımını, temalarla ilişkilerini ve kültürel içerikle bağlantılarını açıkça ortaya koymaktadır. Ayrıca her bir atasözü ve deyimın kitabın tematik yapısı içindeki bağlamsal işlevi değerlendirilmiş; öğelerin kültürel mirasın öğrencilere nasıl ve hangi pedagojik bağlamlarda aktarıldığı yorumlanmıştır.

D. Araştırma Problemi

Araştırma, yurt dışında yaşayan Türk öğrenciler için hazırlanmış 2019–2025 yıllarında kullanılan ve 2025 yeni basım Türkçe ve Türk Kültürü ders kitaplarında yer alan atasözleri ve deyimlerin kapsam, işlev ve bağlam açısından incelenmesini konu edinmektedir. Atasözleri ve deyimler toplumun düşünme biçimini, değer sistemini ve yaşam felsefesini aktaran kültürel göstergeler olarak önem taşımaktadır. Bu nedenle, ders kitaplarında atasözü ve deyimlerin nasıl ve hangi amaçlarla kullanıldığının belirlenmesi hem dil öğretiminin niteliği hem de kültürel aktarım süreçlerinin etkinliği açısından değerli veriler sunmaktadır. Araştırma, Türkçe ve Türk Kültürü ders kitaplarında yer alan atasözleri ile deyimlerin öğretimsel bağlamlarda nasıl konumlandırıldığını, hangi temalar etrafında yapılandırıldığını ve öğrencilere nasıl sunulduğunu ortaya koymayı amaçlamaktadır. Böylece atasözü ve deyimlerin Türkçe öğretimi sürecinde dilsel becerilerin geliştirilmesi, kültürel farkındalığın artırılması ve kültürlerarası iletişim bilincinin kazandırılması bakımından üstlendikleri rollerin belirlenmesi hedeflenmektedir.

D.1. Alt Problemler

Araştırmanın temel problemine bağlı olarak aşağıdaki alt problemlere yanıt aranmıştır:

1. 2019–2025 yılları arasında yayımlanan ve 2025–2026 dönemine ait yeni basım 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ve Türk Kültürü ders kitaplarında yer alan atasözleri ve deyimlerin tematik dağılımı nedir?
2. 2019–2025 yılları arasında yayımlanan ve 2025–2026 dönemine ait yeni basım 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ve Türk Kültürü ders kitaplarında yer alan atasözleri ve deyimlerin sınıf seviyelerine göre dağılımı nasıldır?
3. 2019–2025 yılları arasında yayımlanan ve 2025–2026 dönemine ait yeni basım 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ve Türk Kültürü ders kitaplarında kullanılan atasözleri ve deyimlerin kültürel etkileşim açısından etkinliği nedir?
4. 2019–2025 yılları arasında yayımlanan ve 2025–2026 dönemine ait yeni basım 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ve Türk Kültürü ders kitaplarında yer alan atasözleri ve deyimlerin dilsel ve kültürel bağlamda günlük yaşamla uyumluluğu ne derecededir?
5. 2019–2025 yılları arasında yayımlanan ve 2025–2026 dönemine ait yeni basım 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ve Türk Kültürü ders kitaplarında yer alan atasözlerinin ve deyimlerin eğitsel işlevleri nelerdir?

Çalışma, içerik analizi yöntemi aracılığıyla Türkçe ve Türk Kültürü ders kitaplarında yer alan atasözleri ile deyimlerin dil öğretimi sürecindeki konumunu ve kültürel aktarım işlevini kapsamlı biçimde ortaya koymaktadır. Çalışmada elde edilen bulgular öğrencilerin kimlik gelişiminde, kültürel aidiyet duygusunun güçlenmesinde ve anlam dünyalarının genişletilmesinde önemli birer araç olarak kullanılabileceğini göstermektedir. Bu yönüyle araştırma, Türkçe öğretiminin kültürel boyutunu görünür kılmayı ve yurt dışında yaşayan Türk öğrencilerin dil-kültür bütünlüğü içinde öğrenme deneyimlerini güçlendirmeye yönelik öneriler geliştirmeyi hedeflemektedir.

III. BULGULAR

2019-2025 yılları arasında yayımlanan Türkçe ve Türk Kültürü ders kitaplarında yer alan atasözleri ve deyimler, genel olarak değerler eğitimi, aile, doğa, dayanışma, çalışkanlık, toplumsal sorumluluk ve ahlaki öğretiler gibi temalar etrafında yoğunlaşmaktadır. Bu durum, ders kitaplarının dil öğretimiyle birlikte kültürel kimlik ve değer aktarımını da hedeflediğini göstermektedir. 2019 yılına ait ders kitaplarında atasözleri ve deyimlerin daha çok geleneksel aile yapısı, büyük-küçük ilişkisi, saygı ve itaat gibi değerler çerçevesinde ele alındığı görülmektedir. Bu dönemde atasözleri, öğrencilerin Türk kültürüne ait temel ahlaki ilkeleri tanıması amacıyla kullanılmıştır.

2025 basımlı kitaplarda atasözleri ve deyimlerin kültürel etkileşim, çok kültürlülük ve evrensel insani değerler bağlamında daha geniş bir perspektifle ele alındığı tespit edilmiştir. Özellikle “dostluk”, “empati”, “adalet” ve “doğaya saygı” gibi temalar, güncel eğitim anlayışıyla uyumlu biçimde işlenmiştir. Tüm dönemler birlikte değerlendirildiğinde, atasözleri ve deyimlerin kültürel süreklilik sağlama işlevini koruduğu; ancak kullanım amaçlarının ve tematik yönelimlerinin zaman içinde değiştiği gözlemlenmiştir. Başlangıçta daha çok ahlaki öğüt verme ve davranış kazandırma amaçlı kullanımlar baskınken, sonraki yıllarda bu söz varlığı unsurlarının eleştirel düşünme, kültürel farkındalık ve kimlik inşası gibi üst düzey becerilerle ilişkilendirildiği görülmüştür.

Tablo 1. 2019-2025 yılları arasında kullanılan 5. sınıf Türkçe ve Türk Kültürü ders kitabında temalara göre bulunan atasözü ve deyimler.

Sınıf	Tema Adı	Deyim	Atasözü
5. Sınıf	Ben ve Ailem	On parmağında on marifet olmak	-
5. Sınıf	Çevre, Farklılıklar ve Birlikte Yaşama	-	Akıl para ile satılmaz. Nerede birlik, orada dirlik. Emek olmadan yemek olmaz. Terazi var, tartı var, her şeyin bir vakti var.
5. Sınıf	Oyun ve Eğlence	-	-
5. Sınıf	Bayramlar ve Kutlamalar	-	-
5. Sınıf	Gezelim Görelim	-	-
5. Sınıf	Geçmişe Açılan Kapı	-	-
5. Sınıf	Sanat ve Edebiyat	-	-
5. Sınıf	İnsan ve Doğa	-	-

Kaynak: Çelik, N. (2025). Yurt Dışındaki Türk Öğrencileri İçin 5., 6., 7. ve 8. Sınıf Türkçe ve Türk Kültürü Ders Kitaplarında Atasözleri ve Deyimlerin Yeri: Bir Nicel ve Nitel Değerlendirme. *International Journal of Languages' Education and Teaching*, 13(3), 306-322.

Tablo 2. 2025 yeni basım 5. sınıf Türkçe ve Türk Kültürü ders kitabında temalara göre bulunan atasözü ve deyimler.

Sınıf	Tema Adı	Deyim	Atasözü
5. Sınıf	Birlikte Yaşam	-	-
5. Sınıf	Güzel Memleketim	-	-
5. Sınıf	Bizi Biz Yapanlar	-	-
5. Sınıf	Geleneksel Türk Oyunları	-	-
5. Sınıf	Sağlıklı Yaşam	-	Sağlam kafa sağlam vücutta bulunur. Güneş girmeyen eve doktor girer. Her işin başı sağlık. Sağlık gibi dost, hastalık gibi düşman olmaz.
5. Sınıf	Köklerden Geleceğe	Su gibi aziz olmak Ana baba günü	Elçiye zeval olmaz.
5. Sınıf	Sanat Dünyası	Diline dolamak Kulak misafiri olmak El emeği, göz nuru	-
5. Sınıf	Bilim ve Teknolojide Yolculuk	Başının etini yemek El atmak Elimiz, gözümüz olmak	-

2019–2025 yılları arasında yayımlanan 5. sınıf Türkçe ve Türk Kültürü ders kitaplarında atasözleri ve deyimler, öğrencilerin yaş düzeylerine uygun biçimde temalarla bütünleştirilmiş; dil öğretiminin yanı sıra kültürel aktarımın da önemli bir aracı olarak kullanılmıştır. Ancak iki dönem arasında atasözlerinin seçiminde, tematik yoğunlukta ve değer aktarımı biçiminde bazı dikkat çekici farklılıklar gözlemlenmiştir. 2019–2025 yılları arasında yayımlanan kitaplarda “Ben ve Ailem” teması altında yer alan “On parmağında on marifet” deyimini, bireyin çok yönlü becerilerini, üretkenliğini ve aile içerisindeki işlevselliğini ön plana çıkararak bireysel yeterlilik ve aile içi sorumluluk değerlerini vurgulamaktadır. 2019–2025 yılları arasında yayımlanan kitaplarda deyimler, öğrencinin kendini ve ailesini tanımasına, aile bağlarının güçlenmesine ve toplumsal rollerin fark edilmesine yönelik bir araç olarak kullanılmıştır. Aynı yılın kitaplarında yer alan “Çevre, Farklılıklar ve Birlikte Yaşama” teması ise, toplumsal birlikteliği ve çevresel farkındalığı ön plana çıkaran atasözleriyle desteklenmiştir. Örneğin “Akıl para ile satılmaz” atasözü, aklın ve bilginin paradan üstün olduğunu vurgularken; “Nerede birlik, orada dirlik” sözü toplumsal dayanışma ve bir arada yaşama kültürünün önemine dikkat çekmektedir. Bunun yanı sıra, “Emek olmadan yemek olmaz” ve “Terazi var, tartı var, her şeyin bir vakti var” gibi atasözleri, öğrencileri emek, sabır ve zaman yönetimi konularında bilinçlendirmekte; çalışmanın ve azmin önemini öğretmektedir.

2025 yılı yeni baskısında tema başlıklarının değiştiği, daha çok kültürel miras ve modernleşme ekseninde yeniden düzenlendiği görülmektedir. “Birlikte Yaşam”, “Güzel Memleketim”, “Bizi Biz Yapanlar”, “Geleneksel Türk Oyunları”, “Sağlıklı Yaşam”, “Köklerden Geleceğe”, “Sanat Dünyası” ve “Bilim ve Teknolojide Yolculuk” gibi temalar, önceki baskılara göre daha millî, kültürel ve yenilikçi bir yönelim göstermektedir. 2025 yılına ait güncellenmiş 5. sınıf Türkçe ve Türk Kültürü ders kitabı benzer biçimde atasözleri ve deyimleri tematik bağlam içinde sunmakla birlikte, kültürel etkileşimin kapsamını genişletmiş ve değerler eğitimi boyutunu güçlendirmiştir. “Sağlıklı Yaşam” teması altında yer alan “Sağlam kafa sağlam vücutta bulunur”, “Güneş girmeyen eve doktor girer”, “Her işin başı sağlık” ve “Sağlık gibi dost, hastalık gibi düşman olmaz” atasözleri, öğrencilerin sağlık bilinci kazanmalarına, fiziksel ve ruhsal iyilik hâlinin önemini fark etmelerine katkı sağlamaktadır. 2025 baskısında sağlık toplumsal refahın ön koşulu olarak ele alınmıştır. “Köklerden Geleceğe” teması kapsamında yer alan “Su gibi aziz olmak”, “Ana baba günü” deyimleri ve “Elçiye zeval olmaz” atasözü geçmişle gelecek arasında bir köprü kurarak kültürel sürekliliği vurgulamaktadır. Böylece saygı, gelenek,

misafirperverlik ve iletişimde nezaket gibi kültürel değerlerin yaşatılmasını hedeflemektedir. 2025 kitabında bu temanın, öğrencilerin aidiyet duygusunu ve kültürel kimlik bilincini güçlendirmeye yönelik olarak daha belirgin bir biçimde işlendiği görülmektedir. “Sanat Dünyası” teması altında yer alan “Diline dolamak”, “Kulak misafiri olmak” ve “El emeği, göz nuru” deyimleri dilin estetik yönünü ve emeğin değerini ön plana çıkarmaktadır. Deyimler, öğrencilerin sanatın üretim süreciyle, emeğin kutsallığıyla ve kültürel yaratıcılıkla ilişki kurmalarını sağlamaktadır. “Bilim ve Teknoloji” temasında yer alan “Başının etini yemek”, “El atmak” ve “Elimiz, gözümüz olmak” deyimleri öğrencileri araştırma, üretme ve yardımlaşma gibi eylemlere yönlendirmekte; bilimsel süreçlerle insan ilişkileri arasındaki bağlantıyı ortaya koymaktadır. Deyimlerin, modern dünyanın gerektirdiği iş birliği, iletişim ve problem çözme becerileriyle örtüştüğü söylenebilir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, 2019-2025 baskısında atasözleri ve deyimlerin daha çok aile, toplumsal birlik ve çalışkanlık gibi temel değerleri yansıttığı; 2025 baskısında bu unsurlara ek olarak sağlık bilinci, kültürel köklerle bağ kurma, sanatın önemi ve bilimsel düşünme gibi çağdaş temaların daha görünür hâle geldiği görülmektedir. Değişim, ders kitaplarının öğrencilerin kültürel kimlik inşasını destekleyen, yaşam becerilerini güçlendiren metinler hâline geldiğini göstermektedir.

Tablo 3. 2025 yeni basım 5. sınıf Türkçe ve Türk Kültürü ders kitabında yer alan atasözleri ve deyimlerin tema bağlamında kullanım sıklığı.

Tema Adı	Frekans (f)	Yüzde (%)
Birlikte Yaşam	0	0
Güzel Memleketim	0	0
Bizi Biz Yapanlar	0	0
Geleneksel Türk Oyunları	0	0
Sağlıklı Yaşam	4	30,76
Köklerden Geleceğe	3	23,07
Sanat Dünyası	3	23,07
Bilim ve Teknolojide Yolculuk	3	23,07
Toplam	13	100

Tablo incelendiğinde, 5. sınıf Türkçe ve Türk Kültürü ders kitabında atasözleri ve deyimlerin belirli temalar altında yoğunlaştığı görülmektedir. “Sağlıklı Yaşam” teması 4 atasözü ile toplamın %30,76’sını oluşturarak en yüksek orana sahiptir; bu durum, sağlık bilincinin ders kitaplarında öncelikli bir değer olarak işlendiğini göstermektedir. “Köklerden Geleceğe”, “Sanat Dünyası” ve “Bilim ve Teknolojide Yolculuk” temaları ise eşit olarak 3’er deyim (%23,07) ile yer almakta, öğrencilerin kültürel köklere bağlanma, sanat ve bilim alanlarında farkındalık kazanmalarının hedeflendiğini ortaya koymaktadır. Öte yandan “Birlikte Yaşam”, “Güzel Memleketim” ve “Bizi Biz Yapanlar” ile “Geleneksel Türk Oyunları” temalarında atasözü ve deyim kullanılmaması, bazı temaların kültürel değer aktarımı açısından daha az vurgulandığını göstermektedir. Genel olarak ders kitabının atasözleri ve deyimleri aracılığıyla öğrencilerin sağlık, kültürel kökler, sanat ve bilim temaları üzerinde yoğun bir farkındalık kazanmaları amaçlanmıştır.

Tablo 4. 2019-2025 yılları arasında kullanılan 6. sınıf Türkçe ve Türk Kültürü ders kitabında temalara göre bulunan atasözü ve deyimler.

Sınıf	Tema Adı	Deyim	Atasözü
6. Sınıf	Ben ve Ailem	-	-
6. Sınıf	Çevre, Farklılıklar ve Birlikte Yaşama	-	Komşu komşunun külüne muhtaçtır. Bir elin nesi var, iki elin sesi var. Yalnız taş duvar olmaz. Birlikten kuvvet doğar. Ağaç yaprağıyla gürlür.
6. Sınıf	Oyun ve Eğlence	-	-
6. Sınıf	Bayramlar ve Kutlamalar	-	-
6. Sınıf	Gezelim Görelim	Leyleği havada görmek	-
6. Sınıf	Geçmişe Açılan Kapı	-	-
6. Sınıf	Sanat ve Edebiyat	İğneyi kendine, çuvaldızı başkasına batırmak Şifayı kapmak	Zürefanın düşkünü, beyaz giyer kış günü. Evdeki hesap çarşıya uymaz. Bir çiçekle bahar olmaz. Böyle gelmiş böyle gider.
6. Sınıf	İnsan ve Doğa	-	-

Kaynak: Çelik, N. (2025). Yurt Dışındaki Türk Öğrencileri İçin 5., 6., 7. ve 8. Sınıf Türkçe ve Türk Kültürü Ders Kitaplarında Atasözleri ve Deyimlerin Yeri: Bir Nicel ve Nitel Değerlendirme. *International Journal of Languages' Education and Teaching*, 13(3), 306-322.

Tablo 5. 2025 yeni basım 6. Sınıf Türkçe ve Türk Kültürü ders kitabında temalara göre bulunan atasözü ve deyimler.

Sınıf	Tema Adı	Deyim	Atasözü
6. Sınıf	Birlikte Yaşam	-	Komşu komşunun külüne muhtaçtır.
6. Sınıf	Güzel Memleketim	-	-
6. Sınıf	Bizi Biz Yapanlar	-	-
6. Sınıf	Geleneksel Türk Oyunları	-	-
6. Sınıf	Sağlıklı Yaşam	-	-
6. Sınıf	Köklerden Geleceğe	-	-
6. Sınıf	Sanat Dünyası	Leyleği havada görmek.	Leyleği kuştan mı sanırsın; yazın gelir, kışın gider. Leyleğin ömrü laklakla geçer.
6. Sınıf	Bilim ve Teknolojide Yolculuk	-	-

2019–2025 yılları arasında kullanılan 6. sınıf Türkçe ve Türk Kültürü ders kitapları incelendiğinde, temalar ile bu temalarda yer verilen atasözü ve deyimlerin hem nitelik hem de nicelik bakımından önemli ölçüde değiştiği görülmektedir. 2019–2024 yıllarına ait ders kitabında “Ben ve Ailem”, “Çevre, Farklılıklar ve Birlikte Yaşama”, “Oyun ve Eğlence”, “Bayramlar ve Kutlamalar”, “Gezelim Görelim”, “Geçmişe Açılan Kapı”, “Sanat ve Edebiyat” ve “İnsan ve Doğa” gibi temalar yer almakta; özellikle “Çevre, Farklılıklar ve Birlikte Yaşama” ile “Sanat ve Edebiyat” temalarında atasözü ve deyimlerin yoğun biçimde kullanıldığı görülmektedir. Bu dönemde “Komşu komşunun külüne muhtaçtır”, “Bir elin nesi var, iki elin sesi var”, “Yalnız taş duvar olmaz”, “Birlikten kuvvet doğar” ve “Ağaç yaprağıyla gürler” gibi atasözleri toplumsal dayanışma ve yardımlaşma değerlerini ön plana çıkarırken; “İğneyi kendine, çuvaldızı başkasına batırmak”, “Şifayı kapmak” ve “Leyleği havada görmek” gibi deyimler günlük dildeki ahlaki, sağlıkla ilgili ve sembolik anlam katmanlarını öğrencilere aktarmayı amaçlamaktadır. Bu yönüyle 2019–2024 kitabı, öğrencilerin hem dil bilincini hem de değer farkındalığını geliştirmeye yönelik zengin bir söz varlığı sunmaktadır.

2025 yılı yeni baskısında atasözü ve deyimlerin sayısında belirgin bir azalma vardır. 2025 baskısında yalnızca “Komşu komşunun külüne muhtaçtır” atasözü ile “Leyleği kuştan mı sanırsın; yazın gelir, kışın gider” ve “Leyleğin ömrü laklakla geçer” gibi leylek temalı atasözleri korunmuştur. Deyim olarak ise yalnızca “Leyleği havada görmek” ifadesine yer verilmiştir. Bu durum, önceki yıllarda gözlenen dilsel çeşitliliğin yerini daha sade, sembolik ve kültürel yönü ağır basan bir anlatıma bıraktığını göstermektedir. 2025 baskısında temalar modernleşmiş, söz varlığı unsurları (atasözü ve deyim) daha sınırlı tutulmuş; fakat kültürel referanslar (örneğin leylek motifi) korunmuştur.

Tablo 6. 2025 yeni basım 6. Sınıf Türkçe ve Türk Kültürü ders kitabında yer alan atasözleri ve deyimlerin tema bağlamında kullanım sıklığı.

Tema Adı	Frekans (f)	Yüzde (%)
Birlikte Yaşam	1	25
Güzel Memleketim	0	0
Bizi Biz Yapanlar	0	0
Geleneksel Türk Oyunları	0	0
Sağlıklı Yaşam	0	0
Köklerden Geleceğe	0	0
Sanat Dünyası	3	75
Bilim ve Teknolojide Yolculuk	0	0
Toplam	4	100

Tabloya göre, “Sanat Dünyası” teması toplam atasözü ve deyimlerin %75’ini ($f=3$) barındırarak açık ara en yüksek orana sahiptir. Bu temada “Leyleği havada görmek” deyimini ile “Leyleği kuştan mı sanırsın; yazın gelir, kışın gider” ve “Leyleğin ömrü laklakla geçer” atasözleri yer almaktadır. Buna karşın “Birlikte Yaşam” temasında yalnızca “Komşu komşunun külüne muhtaçtır” atasözü bulunmakta ve bu da toplamın %25’ini ($f=1$) oluşturmaktadır. Diğer altı tema (“Güzel Memleketim”, “Bizi Biz Yapanlar”, “Geleneksel Türk Oyunları”, “Sağlıklı Yaşam”, “Köklerden Geleceğe”, “Bilim ve Teknolojide Yolculuk”) ise herhangi bir atasözü veya deyim içermemektedir. Bu dağılım, 2025 yılı ders kitabında atasözleri ve deyimlerin belli temalarla sınırlı biçimde kullanıldığını ve dilin kültürel boyutunun yalnızca belirli konular (özellikle sanat ve toplumsal yaşam) çerçevesinde ele alındığını göstermektedir. Dolayısıyla söz varlığı unsurlarının tematik olarak eşit ve dengeli bir biçimde dağılmadığı, dil öğretiminde bu unsurların yardımcı bir unsur olarak değil, seçici bir şekilde destekleyici olarak kullanıldığı söylenebilir.

Tablo 7. 2019-2025 yılları arasında kullanılan 7. sınıf Türkçe ve Türk Kültürü ders kitabında temalara göre bulunan atasözü ve deyimler.

Sınıf	Tema Adı	Deyim	Atasözü
7. Sınıf	Ben ve Ailem	Baş üstünde tutmak Baş ucunda olmak Gece gündüz dememek Nakış gibi işlemek Ayakları üstünde durmak Gelip çatmak	Az söyle çok dinle.
7. Sınıf	Çevre, Farklılıklar ve Birlikte Yaşama	Saygı duymak Garanti altına almak Hayranlık uyandırmak Hürmet beslemek Dilinin ucunda olmak Kalp kırmak Oyuna gelmek Tepe takla olmak Pireyi deve yapmak Ateşe bile bile körükle gitmek Kendi kuyusunu kazmak Gözünü karartmak Caka satmak Burnu Kaf dağında olmak	Söz gümüşse sükût altındır. Rüzgâr eken fırtına biçer. Kendi düşen ağlamaz.
7. Sınıf	Oyun ve Eğlence	-	-
7. Sınıf	Bayramlar ve Kutlamalar	-	-
7. Sınıf	Gezelim Görelim	-	-
7. Sınıf	Geçmişe Açılan Kapı	-	Kul sıkışmayınca Hızır yetişmezmiş.
7. Sınıf	Sanat ve Edebiyat	-	-
7. Sınıf	İnsan ve Doğa	-	Sakla samanı gelir zamanı. Ak akçe kara gün içindir. Emek olmadan yemek olmaz. Damlaya damlaya göl olur. Ayağını yorganına göre uzat. Ateş olmayan yerden duman çıkmaz. Altını saklamak değil, kuruşu saklamak hünerdir.

Kaynak: Çelik, N. (2025). Yurt Dışındaki Türk Öğrencileri İçin 5., 6., 7. ve 8. Sınıf Türkçe ve Türk Kültürü Ders Kitaplarında Atasözleri ve Deyimleri Yeri: Bir Nicel ve Nitel Değerlendirme. *International Journal of Languages' Education and Teaching*, 13(3), 306-322.

Tablo 8. 2025 yeni basım 7. sınıf Türkçe ve Türk Kültürü ders kitabında temalara göre bulunan atasözü ve deyimler.

Sınıf	Tema Adı	Deyim	Atasözü
7. Sınıf	Birlikte Yaşam	Dalga geçmek Dile getirmek	Taşıma su ile değirmen dönmez. Birlikten kuvvet doğar. Ağaç yaşken eğilir. Bir elin nesi var, iki elin sesi var.
7. Sınıf	Güzel Memleketim	Aklına gelmek	-
7. Sınıf	Bizi Biz Yapanlar	Gözlerinden okumak Hayallerini süslemek Kafasına koymak	Biri yer biri bakar, kıyamet ondan kopar. Komşu komşunun külüne muhtaçtır. Ne verirsen elinle, o gelir seninle. Yalnız taş duvar olmaz. Bir elin nesi var, iki elin sesi var. Nerede birlik, orada dirlik.
7. Sınıf	Geleneksel Türk Oyunları	İşi yokuşa sürmek Eli açık olmak On parmağında on marifet olmak	-
7. Sınıf	Sağlıklı Yaşam	Etekleri zil çalmak Ayağına kara sular inmek Gözlerinden uyku akmak	-
7. Sınıf	Köklerden Geleceğe	Zeytin dalı uzatmak	-
7. Sınıf	Sanat Dünyası	Başına iş açmak İçi erimek Soğukkanlı olmak İki arada bir derede kalmak	-
7. Sınıf	Bilim ve Teknolojide Yolculuk	-	-

2019–2025 yılları arasında kullanılan 7. sınıf Türkçe ve Türk Kültürü Ders Kitapları incelendiğinde, temalar, atasözü ve deyim kullanımı bakımından belirgin bir dönüşüm yaşandığı görülmektedir. 2019–2025 yıllarına ait ders kitabında temalar “Ben ve Ailem”, “Çevre, Farklılıklar ve Birlikte Yaşama”, “Oyun ve Eğlence”, “Bayramlar ve Kutlamalar”, “Gezelim Görelim”, “Geçmişe Açılan Kapı”, “Sanat ve Edebiyat” ve “İnsan ve Doğa” başlıklarından oluşmaktadır. Bu dönemde deyim kullanımı oldukça zengindir; özellikle “Ben ve Ailem” ve “Çevre, Farklılıklar ve Birlikte Yaşama” temalarında yüksek bir yoğunluk gözlenmektedir. “Baş üstünde tutmak”, “Nakış gibi işlemek”, “Pireyi deve yapmak”, “Gözünü karartmak” ve “Burnu Kaf Dağında olmak” gibi deyimler, öğrencilerin duygusal, ahlaki ve sosyal farkındalıklarını geliştirmeye yönelik kullanılmıştır. Aynı dönemde “Az söyle çok dinle”, “Söz gümüşse sükût altındır”, “Kendi düşen ağlamaz” ve “Rüzgâr eken fırtına biçer” gibi atasözleri, bireysel sorumluluk, özdenetim ve toplumsal dengeye ilişkin değerleri pekiştirici bir işlev üstlenmiştir. Ayrıca “İnsan ve Doğa” temasında yer alan “Sakla samanı gelir zamanı”, “Ak akçe kara gün içindir” ve “Damlaya damlaya göl olur” gibi atasözleri ise çalışkanlık, tutumluluk ve emeğin değeri gibi toplumsal erdemleri yansıtmaktadır. Bu yönüyle 2019–2025 kitabı, atasözleri ve deyimleri değer aktarımı, ahlaki eğitim ve dilsel zenginlik amacıyla sistemli biçimde kullanan bir yapıya sahiptir.

2025 yeni basım 7. sınıf Türkçe ve Türk Kültürü Ders Kitabı, atasözleri ve deyimlerin temalarla uyumlu biçimde daha bilinçli ve sistematik şekilde yerleştirildiği bir yapı sergilemektedir. Kitapta özellikle “Bizi Biz Yapanlar” ve “Birlikte Yaşam” temalarında yoğun bir kullanım dikkat çekmektedir. Bu iki tema, Türk kültürünün temelini oluşturan yardımlaşma, dayanışma, paylaşma ve toplumsal birlik değerlerini merkeze almaktadır. “Bir elin nesi var, iki elin sesi var”, “Komşu komşunun külüne muhtaçtır” ve “Nerede birlik, orada dirlik” gibi atasözleri; bireyler arası dayanışmayı ve toplumsal bütünlüğü vurgulamaktadır. Ayrıca deyimlerin seçimi de öğrencilerin gündelik hayatta sıkça karşılaşabileceği durumları kültürel bağlamda anlamlandırmalarına katkı sağlayacak niteliktedir. “Zeytin dalı uzatmak”, “Etekleri zil çalmak” ve “Başına iş açmak” gibi deyimler, hem duygusal hem de toplumsal yönleriyle Türkçenin anlatım zenginliğini ortaya koymaktadır. Bu durum, deyimlerin yalnızca dilsel süsleme unsuru olarak değil, kültürel bir aktarım aracı olarak kullanıldığını göstermektedir. 2019–2025 yılları arasındaki kitap, atasözü ve deyimleri dil öğretimiyle değer aktarımını birleştiren işlevsel bir araç olarak kullanırken; 2025 baskısı bu unsurları kültürel kimliği yansıtan sembolik örnekler olarak sunmaktadır. 2025 baskısı söz varlığı unsurlarını daha tematik ve seçici biçimde ele almış; “birlik”, “yardımlaşma” ve “dayanışma” gibi toplumsal değerleri merkezde tutmuştur. Yeni baskı kültürel bütünlük ve ortak kimlik bilinci açısından daha hedefe yönelik bir anlayış sergilemektedir.

Tablo 9. 2025 yeni basım 7. sınıf Türkçe ve Türk Kültürü ders kitabında yer alan atasözleri ve deyimlerin tema bağlamında kullanım sıklığı.

Tema Adı	Frekans (f)	Yüzde (%)
Birlikte Yaşam	6	21
Güzel Memleketim	1	4
Bizi Biz Yapanlar	9	32
Geleneksel Türk Oyunları	4	14
Sağlıklı Yaşam	3	11
Köklerden Geleceğe	1	4
Sanat Dünyası	4	14
Bilim ve Teknolojide Yolculuk	0	0
Toplam	28	100

Tabloya göre 2025 yılı yeni basım 7. sınıf Türkçe ve Türk Kültürü Ders Kitabı, atasözleri ve deyimlerin temalarla ilişkili biçimde dengeli bir şekilde dağıtıldığını göstermektedir. Verilere bakıldığında, en yüksek oranın %32 ile “Bizi Biz Yapanlar” temasında yer aldığı görülmektedir. Bu tema, Türk kültürünün temelini oluşturan dayanışma, yardımlaşma, birlik ve paylaşma gibi değerleri merkeze aldığı için atasözleri ve deyimlerin en yoğun biçimde kullanıldığı alan olmuştur. “Bir elin nesi var, iki elin sesi var” ve “Komşu komşunun külüne muhtaçtır” gibi sözler, kültürel kimliği güçlendiren ve toplumsal bütünlüğü destekleyen öğeler olarak öne çıkmaktadır. “Birlikte Yaşam” teması %21 oranla ikinci sırada yer almakta olup toplumsal uyum, hoşgörü ve iş birliği gibi değerlere vurgu yapmaktadır. Bu temadaki atasözleri ve deyimler, farklılıklara saygı ve ortak yaşam bilincini geliştirme açısından eğitsel bir işleve sahiptir. “Geleneksel Türk Oyunları” ve “Sanat Dünyası” temaları da %14 oranla dikkat çekmektedir. Bu oranlar, kültürel mirasın aktarımı ve estetik duyarlılığın geliştirilmesi açısından atasözleri ve deyimlerin anlam dünyasından yararlandığını göstermektedir. Buna karşın “Güzel Memleketim” ve “Köklerden Geleceğe” temalarında atasözleri ve deyimlerin kullanımı oldukça sınırlı (%4), “Bilim ve Teknolojide Yolculuk” temasında ise hiç yer verilmemiştir. Bu durum, soyut kültürel kavramların yer aldığı temalarda deyim ve atasözlerinin daha kolay bağlam bulduğunu, teknoloji gibi modern temalarda ise bu tür geleneksel dil unsurlarının daha az kullanıldığını ortaya koymaktadır.

Tablo 10. 2019-2025 yılları arasında kullanılan 8. sınıf Türkçe ve Türk Kültürü ders kitabında temalara göre bulunan atasözü ve deyimler.

Sınıf	Tema Adı	Deyim	Atasözü
8. Sınıf	Ben ve Ailem	Ağzı kulaklarına varmak	-
8. Sınıf	Çevre, Farklılıklar ve Birlikte Yaşama	Şeref duymak Gözlerinden öpmek Vidanda azabı duymak Fikir alışverişi yapmak	-
8. Sınıf	Oyun ve Eğlence	Etekleri zil çalmak Göz gezdirmek Gözünü üstünde olmak Küplere binmek Ateş pahası olmak Avucunu yalamak Dimyat'a pirince giderken evdeki bulgurdan olmak Meteliğe kurşun atmak Ocağına incir ağacı dikmek Saçını süpürge etmek	Abdal düğünden, çocuk oyundan usanmaz. Ağaç yaşken eğilir. Armudun iyisini ayılar yer. Su içene yılan bile dokunmaz. Tavşan dağa küsmüş, dağın haberi olmamış. Fare deliğe sığmamış, bir de kuyruğuna kabak bağlamış. Denize düşen yılana sarılır. Armut piş ağzıma düş. Can boğazdan gelir. Rüzgâr eken fırtına biçer. Balık baştan kokar. Ev alma komşu al. Az veren candan çok veren maldan.
8. Sınıf	Bayramlar ve Kutlamalar	-	-
8. Sınıf	Gezelim Görelim	-	-
8. Sınıf	Geçmişe Açılan Kapı	-	-
8. Sınıf	Sanat ve Edebiyat	-	-
8. Sınıf	İnsan ve Doğa	-	-

Kaynak: Çelik, N. (2025). Yurt Dışındaki Türk Öğrencileri İçin 5., 6., 7. ve 8. Sınıf Türkçe ve Türk Kültürü Ders Kitaplarında Atasözleri ve Deyimlerin Yeri: Bir Nicel ve Nitel Değerlendirme. *International Journal of Languages' Education and Teaching*, 13(3), 306-322.

Tablo 11. 2025 yeni basım 8. sınıf Türkçe ve Türk Kültürü ders kitabında temalara göre bulunan atasözü ve deyimler.

Sınıf	Tema Adı	Deyim	Atasözü
8. Sınıf	Birlikte Yaşam	-	Ev alma, komşu al.
8. Sınıf	Güzel Memleketim	-	-
8. Sınıf	Bizi Biz Yapanlar	-	-
8. Sınıf	Geleneksel Türk Oyunları	Güzel iş çıkarmak Gurur duymak	Bülbülü altın kafese koymuşlar "Ah vatanım!" demiş. Ateş düştüğü yeri yakar. Hazıra dağlar dayanmaz.
8. Sınıf	Sağlıklı Yaşam	Sağa sola sormak Tebdir almak Dizini dövmek İğneyi kendine, çuvaldızı başkasına batırmak Bin derde deva gelmek Darısı başına Şifayı kapmak Kendini bilmek	-
8. Sınıf	Köklerden Geleceğe	Nesilden nesile aktarılacak İkram etmek Dalıp gitmek Nasip olmak	-
8. Sınıf	Sanat Dünyası	Sefalar getiriniz	-
8. Sınıf	Bilim ve Teknolojide Yolculuk	Aklına gelmek Gökten zembille inmek Hayata geçirmek İşin altından kalkabilmek	-

Kaynak: Çelik, N. (2025). Yurt Dışındaki Türk Öğrencileri İçin 5., 6., 7. ve 8. Sınıf Türkçe ve Türk Kültürü Ders Kitaplarında Atasözleri ve Deyimlerin Yeri: Bir Nicel ve Nitel Değerlendirme. *International Journal of Languages' Education and Teaching*, 13(3), 306-322.

2019–2025 yılları arasında kullanılan ve 2025 yılında yenilenen 8. sınıf Türkçe ve Türk Kültürü Ders Kitapları, atasözü ve deyimlerin temalarla ilişkilendirilme biçimi açısından belirgin farklılıklar göstermektedir. 2019–2025 yılları arasında kullanılan kitaplarda atasözü ve deyimlerin özellikle "Oyun ve Eğlence" temasında yoğunlaştığı, buna karşılık diğer temalarda oldukça sınırlı kaldığı görülmektedir. Bu dönemde yer alan "Dimyat'a pirince giderken evdeki bulgurdan olmak", "Saçını süpürge etmek", "Rüzgâr eken fırtına biçer" ve "Balık baştan kokar" gibi örnekler, öğrencilerin günlük

yaşamla ilişki kurabileceği, halk kültürünü ve davranışsal sonuçları yansıtan geleneksel söz varlığını temsil etmektedir. Bununla birlikte 2019–2025 arası baskılarda deyimlerin büyük ölçüde duygusal veya davranışsal durumları betimlediği, atasözlerinin ise daha çok bireysel ve toplumsal öğüt verme işlevi taşıdığı dikkat çekmektedir.

2025 yılı yeni basım kitabı ise atasözü ve deyimlerin tematik dağılımında daha dengeli bir yaklaşım benimsemiştir. Yeni baskıda “Birlikte Yaşam”, “Geleneksel Türk Oyunları”, “Sağlıklı Yaşam”, “Köklerden Geleceğe”, “Sanat Dünyası” ve “Bilim ve Teknolojide Yolculuk” temalarında deyim ve atasözlerine yer verilerek dilsel unsurların neredeyse bütün temalara yayılması sağlanmıştır. “Geleneksel Türk Oyunları” temasında yer alan “Güzel iş çıkarmak” ve “Gurur duymak” deyimleri, bireysel başarı ve üretkenlik değerlerini öne çıkarırken; “Bülbülü altın kafese koymuşlar ‘Ah vatanım!’ demiş.” gibi atasözleri, kültürel aidiyet ve vatan sevgisini vurgulamaktadır. Ayrıca “Sağlıklı Yaşam” temasında yer alan “Kendini bilmek” ve “İğneyi kendine, çuvaldızı başkasına batırmak” deyimleri, bireysel farkındalık ve etik sorumluluk temalarıyla örtüşmektedir. 2019–2025 arasındaki baskıda dilin estetik yönü ve halk kültürü daha ağır basarken, 2025 baskısında pedagojik amaç, kültürel sürekliliği ve eleştirel düşünmeyi destekleyecek biçimde genişletilmiştir. Sonuç olarak yeni kitap, atasözü ve deyimlerin temalar arası çeşitliliğini artırmış, dilsel ve kültürel unsurların öğrencilerin yaşam değerleriyle bağ kurmasını sağlamıştır.

Tablo 12. 2025 yeni basım 8. Sınıf Türkçe ve Türk Kültürü ders kitabında yer alan atasözleri ve deyimlerin tema bağlamında kullanım sıklığı.

Tema Adı	Frekans (f)	Yüzde (%)
Birlikte Yaşam	1	4,34
Güzel Memleketim	0	0
Bizi Biz Yapanlar	0	0
Geleneksel Türk Oyunları	5	21,72
Sağlıklı Yaşam	8	34,8
Köklerden Geleceğe	4	17,4
Sanat Dünyası	1	4,34
Bilim ve Teknolojide Yolculuk	4	17,4
Toplam	23	100

Tabloya göre 2025 yılı yeni basım 8. sınıf Türkçe ve Türk Kültürü Ders Kitabında atasözü ve deyimlerin temalarla ilişkili kullanımında dikkat çekici bir çeşitlilik göze çarpmaktadır. Veriler, atasözü ve deyimlerin en yoğun biçimde “Sağlıklı Yaşam” temasında yer aldığını göstermektedir (%34,8). Bu durum, kitabın yeni basımında bireysel farkındalık, özdenetim, sorumluluk bilinci ve etik davranış gibi konuların öne çıkarıldığını göstermektedir. “İğneyi kendine, çuvaldızı başkasına batırmak” ve “Kendini bilmek” gibi deyimler, öğrencilerde hem kişisel hem toplumsal sorumluluk anlayışını geliştirmeye yönelik seçilmiş görünmektedir. İkinci sırada yer alan “Geleneksel Türk Oyunları” teması (%21,72) ile “Köklerden Geleceğe” ve “Bilim ve Teknolojide Yolculuk” temaları (%17,4) arasındaki oran farkı da kitabın kültürel süreklilik ve yenilik dengesini gözettiğini ortaya koymaktadır. “Geleneksel Türk Oyunları” temasında yer alan “Güzel iş çıkarmak”, “Gurur duymak” gibi deyimler, üretkenlik ve dayanışma değerlerini yansıtırken; “Bilim ve Teknolojide Yolculuk” temasındaki “Hayata geçirmek”, “İşin altından kalkabilmek” gibi ifadeler, çağdaş düşünme, problem çözme ve girişimcilik becerilerini destekleyici niteliktedir. Bu durum, kitabın atasözü ve deyimleri yalnızca kültürel aktarım unsuru olarak değil, 21. yüzyıl becerilerini destekleyen dilsel araçlar olarak da kullandığını göstermektedir. Öte yandan, “Birlikte Yaşam” ve “Sanat Dünyası” temalarında atasözü ve deyim oranı düşük (%4,34), “Güzel Memleketim” ve “Bizi Biz Yapanlar” temalarında ise hiç yer verilmemiştir. Bu eksiklik, toplumsal dayanışma, milli kimlik ve estetik duyarlılık gibi konuların dilsel değerlerle yeterince bütünleştirilmediğini düşündürmektedir. Genel olarak tablo, 2025 basımının önceki yıllara göre atasözü ve deyimlerin temalar arasında daha dengeli ve pedagojik amaçlı bir şekilde dağıtıldığını, özellikle “Sağlıklı Yaşam” temasında dil aracılığıyla değer eğitimi, kişisel gelişim ve etik farkındalık gibi alanlara vurgu yapıldığını göstermektedir.

IV. TARTIŞMA VE SONUÇ

2019–2025 yılları arasında yayımlanan 5. sınıf Türkçe ve Türk Kültürü ders kitaplarında atasözleri ve deyimler daha çok aile içi ilişkiler, toplumsal dayanışma, emek, sabır ve çalışkanlık gibi geleneksel değerlere odaklanırken; 2025 baskısında bu değerlere ek olarak sağlık bilinci, kültürel kimlik, sanatın estetik boyutu ve bilimsel düşünme gibi çağdaş temaların öne çıkarıldığı görülmektedir. Bu değişim, öğretim materyallerinin öğrencilerin modern dünyada üretken, bilinçli ve kültürel olarak köklü bireyler olarak yetişmelerini hedeflediğini göstermektedir. Özellikle 2025 yılı baskısında temaların çeşitlenmesi atasözleri ve deyimlerin disiplinlerarası bir yaklaşımla ele alındığını, dilin yaşamla ilişkilendirilerek çok boyutlu bir öğrenme deneyimi oluşturulduğunu göstermektedir. Bu nedenle, 5. sınıf düzeyinde

atasözleri ve deyimlerin hem geleneksel değerleri hem de çağdaş yaşam becerilerini kapsayacak şekilde dengeli sunulması önerilmektedir. 2025 baskısı, atasözleri ve deyimleri öğrencilerin eleştirel, yaratıcı ve değer temelli düşünme becerilerini destekleyen pedagojik araçlar olarak konumlandırmıştır. Bu yaş grubunda, somut örneklerle desteklenen kısa ve anlaşılır deyimlerin daha yoğun kullanıldığı dikkat çekmektedir.

Bağcı (2010) ve Ungan vd. (2022), bu dönemde deyim öğretiminin öğrencinin somut işlemler dönemindeki bilişsel gelişimiyle uyumlu olduğuna işaret etmektedir. 5. sınıf düzeyinde yapılan bu güncelleme, Türkçe ve Türk Kültürü ders kitaplarının hedef kitlesi olan öğrencilerin kültürel kimlik bilincini güçlendirme, evrensel değerlerle bağ kurma ve yaşam becerilerini geliştirme yönünde önemli bir adım olduğunu göstermektedir. 2025 baskısı, atasözleri ve deyimlerin çağın gereksinimlerine yanıt veren yaşayan dil unsurları olarak öğretim sürecinde aktif biçimde kullanılabileceğini kanıtlamaktadır. 2019–2025 baskılarında 5. sınıf ders kitaplarında atasözleri ve deyimler, öğrencilerin yaş düzeyine uygun olarak temalarla bütünleştirilmiş hem dil öğretiminin hem de kültürel etkileşimin aracı olarak kullanılmıştır. Erken ortaokul düzeyine uygun olan örneklemelerle (ör. “On parmağında on marifet”) bireysel yeterlilik, aile içi roller ve sorumluluk vurgulanmış; “Ben ve Ailem”, “Çevre, Farklılıklar ve Birlikte Yaşama” gibi temalarda aile ve toplumsal değerler pekiştirilmiştir. 2025 yeni baskısında temalar millî ve kültürel miras ekseninde yeniden düzenlenmiş; buna paralel olarak sağlık, köklerle bağ, sanat ve bilim-temalı konular daha görünür hale gelmiş; sağlık teması için “Sağlam kafa sağlam vücutta bulunur”, kültürel süreklilik için “Elçiye zeval olmaz” gibi örnekler öne çıkarılmıştır; gelecek baskılarda bu çeşitliliğin temalar arası bütünlüğü koruyacak şekilde sürdürülmesi önerilmektedir. Sonuç olarak 5. sınıfta 2019–2025 döneminde daha çok günlük aile-toplum değerleri ve dayanışma araçsallaştırılırken 2025 baskısında bu yönün yanı sıra kültürel kimlik ve çağdaş temalara ilişkin atasözü/deyim kullanımı artmıştır.

2019–2025 aralığında 6. sınıf kitapları atasözü ve deyim kullanımında niceliksel ve niteliksel zenginlik sergilemiş; “Ben ve Ailem”, “Çevre, Farklılıklar ve Birlikte Yaşama”, “Sanat ve Edebiyat” gibi temalarda yoğun bir söz varlığı sunulmuştur. Bu dönemde “Komşu komşunun külüne muhtaçtır”, “Bir elin nesi var, iki elin sesi var” gibi dayanışma-yardımlaşma ağırlıklı atasözleri ile ahlaki-günlük dili yansıtan deyimler (ör. “İğneyi kendine, çuvaldızı başkasına batırmak”) öğrencilerin değer farkındalığını ve dil bilincini geliştirmeye hizmet etmiştir. Ancak 2025 yeni baskısında atasözü ve deyim sayısında belirgin bir azalma; söz varlığı öğeleri daha seçici ve sembolik tutulmuş, örneğin leylek motifli atasözlerinin korunması gibi kültürel referansların korunup genel dilsel çeşitliliğin sadeleştirilmesi gözlenmiştir. 6. sınıfta önceki dönemin dilsel zenginliği daraltılmış, yerine güçlü kültürel motiflerin ve sadeleştirilmiş örneklerin öne çıktığı bir düzenleme getirilmesi niteliği öne çıkaran bir yaklaşım olmakla birlikte, öğretim sürecinde öğrencilerin farklı bağlamlarda zengin söz varlığı örnekleriyle karşılaşma fırsatını azaltabileceğinden tematik çeşitliliğin yeniden artırılması önerilmektedir. 2025 kitabının atasözü ve deyimleri nicelikten çok nitelik bakımından işlevselleştirdiğini; semboller, kültürel göstergeler ve halk bilimi unsurları aracılığıyla kültürel kimlik inşasına katkı sağlamayı hedeflediğini göstermektedir. Bu bulgu, literatürde belirtilen “seçici söz varlığı öğretimi yaklaşımı” ile uyumludur (Mammadova, 2024). Ancak ders kitabı yazarlarının bu yaklaşımı niceliksel çeşitlilikle dengelemesi önerilmektedir.

2019–2025 döneminde 7. sınıf kitapları atasözü ve deyim kullanımında oldukça zengin bir yapıya sahiptir; hem duygusal-sosyal farkındalığı destekleyen deyimler (ör. “Pireyi deve yapmak”, “Gözünü karartmak”) hem de özdenetim ve toplumsal dengiyi vurgulayan atasözleri (ör. “Söz gümüşse sükût altındır”, “Rüzgâr eken fırtına biçer”) sıkça yer almıştır. Kitapta söz varlığı, öğrencilerin eleştirel-ahlaki ve dilsel gelişimini hedefleyen bir işlev görmüştür. 2025 yeni basımda kullanım daha sistematik ve tematik olarak amaçlaştırılmış; özellikle “Bizi Biz Yapanlar” ve “Birlikte Yaşam” temalarında dayanışma, paylaşma ve kültürel kimlik vurgusu ön plana çıkarılmıştır (ör. “Bir elin nesi var, iki elin sesi var”, “Komşu komşunun külüne muhtaçtır”). 7. sınıf düzeyinde atasözü ve deyimlerin temalarla ilişkisinin daha da güçlendirilmesi, özellikle öğrencinin gündelik yaşam deneyimleri ile bağ kurabilecek deyimlerin artırılması önerilmektedir. Deyim seçimi günlük yaşama yakın, öğrencinin deneyimleriyle ilişkilendirilebilir örneklerle dönüştürülmüş; böylece 7. sınıfta 2019–2025 arasındaki zengin deyim-atasözü havuzu 2025’te daha hedefe yönelik, kimlik ve değer aktarımına odaklı bir yapıya evrilmiştir. Bu dönüşüm, atasözleri ve deyimlerin “kültürel kimlik inşasında işlevsel bir araç” olduğunu belirten araştırmalarla paraleldir (Baki, 2019; Nergiz ve Bayram, 2024). 2025 baskısı, dilsel çeşitlilikten ziyade anlam derinliğini ve kültürel köklerle baği ön plana çıkaran bir anlayış geliştirmiştir. 2025 baskısında izlenen hedefe yönelik yaklaşımın desteklenmesi ancak deyim çeşitliliğinin koruyucu bir şekilde genişletilmesi önerilmektedir.

2019–2025 dönemine ait 8. sınıf kitaplarında atasözü ve deyimlerin yoğunlaştığı alan özellikle “Oyun ve Eğlence” teması iken atasözleri daha çok bireysel-toplumsal öğüt verme işlevi taşımıştır (ör. “Dimyat’a pirince giderken evdeki bulgurdan olmak”, “Balık baştan kokar”). Deyimler duygusal ve davranışsal betimlemeler olarak ağırlık kazanmıştır. 2025 yeni basım atasözü ve deyimlerin dağılımını daha dengeli kılmış; “Birlikte Yaşam”, “Geleneksel Türk Oyunları”, “Sağlıklı Yaşam”, “Köklerden Geleceğe”, “Sanat Dünyası” ve “Bilim ve Teknolojide Yolculuk” gibi temaların her birinde dilsel öğelere yer verilmiş; örneğin oyun temasında üretkenlik-gurur deyimleri, kültürel aidiyet vurgusunda ata sözleri (ör. “Bülbülü altın kafese koymuşlar ‘Ah vatanım!’ demiş.”), sağlık ve etik temalarında “Kendini bilmek” veya “İğneyi kendine, çuvaldızı başkasına batırmak” gibi ifadeler kullanılmıştır. Böylece 8. sınıfta 2019–2025 döneminin halk kültürü ağırlıklı örneklemi 2025’te pedagojik amaç ve kültürel süreklilik/eleştirel düşünme hedefleriyle bütünleşmiş, temalar arası çeşitlilik ve işlevsellik artmıştır.

2019–2025 döneminde atasözleri ve deyimlerin daha sınırlı temalarda özellikle “Oyun ve Eğlence” temasında yoğunlaştığı, buna karşılık diğer temalarda yer yer ihmal edildiği görülmüştür. Söz varlığı unsurları, halk kültürüne dayalı geleneksel yaşam biçimini ve davranışsal sonuçları yansıtan örneklerle “Dimyat’a pirince giderken evdeki bulgurdan olmak”, “Saçını süpürge etmek”, “Balık baştan kokar” temsil edilmiştir. Kullanım biçimi dilin kültürel yönünü korumakla birlikte atasözü ve deyimlerin tematik çeşitliliğini sınırlı tutmuştur. 2025 yılı yeni baskısı, atasözleri ve deyimleri temalarla daha bütüncül biçimde ilişkilendiren bir anlayış ortaya koymuştur. Yeni baskıda bu unsurlar kültürel kimlik, etik bilinç ve eleştirel düşünmeyi destekleyen araçlar olarak yapılandırılmıştır. “Sağlıklı Yaşam”, “Köklerden Geleceğe”, “Sanat Dünyası” ve “Bilim ve Teknolojide Yolculuk” gibi temalarda atasözü ve deyimlerin dengeli dağılımı, dilsel çeşitliliği artırmış ve öğrencilerin yaşam değerleriyle daha güçlü bağ kurmasını sağlamıştır. Yapının sürdürülmesi ve 8. sınıf düzeyinde öğrencilerin soyut düşünme becerilerini geliştiren atasözü ve deyimlere daha fazla yer verilmesi önerilmektedir. 2019–2025 dönemi kitapları atasözü ve deyim öğretiminde geleneksel, davranışsal ve folklorik bir çizgi izlerken; 2025 baskısının söz varlığı unsurlarını tematik, kültürel ve pedagojik açıdan daha işlevsel hâle getirmesi ders kitabının öğrencilerin kültürel farkındalığını, özdeğer bilincini ve eleştirel düşünme becerilerini desteklemeyi amaçlayan çağdaş bir öğretim yaklaşımına yöneldiğini göstermesi ders kitaplarının Millî Eğitim Bakanlığı, (2024) Türkçe Dersi Öğretim Programı’nın çağdaş yaklaşımıyla uyumludur. Yeni kitaplarda 8. sınıfta söz varlığı unsurlarının hem kültürel hem de bilişsel gelişim hedefleriyle uyumlu bir biçimde daha yoğun kullanılması önerilmektedir.

Çelik (2025) ve İnce (2012) tarafından yapılan çalışmalar, Türkçe ve Türk Kültürü ders kitaplarında atasözleri ve deyimlerin yeterli ve etkili bir şekilde yer almadığını ortaya koymaktadır. Bu eksiklik, özellikle yurt dışında yaşayan Türk öğrenciler için ciddi bir kayıp yaratmaktadır; çünkü hem dil becerilerinin geliştirilmesi hem de kültürel değerlerin öğrenilmesi açısından önemli bir engel oluşturmaktadır. Bu incelemede de ders kitaplarındaki atasözlerinin ve deyimlerin sayısı ile işleniş biçiminin yeterli olmadığı tespit edilmiştir. Türkçe öğretiminde atasözleri ve deyimlerin temalarla bütünleşik, öğrencilerin deneyimlerine uygun, mizah unsurlarıyla desteklenmiş ve farklı ülke bağamlarına göre uyarlanmış biçimde sunulması Türkçe öğretiminin etkinliğini artıracaktır.

A. Öneriler

Araştırma bulgularından hareketle, Türkçe ve Türk Kültürü ders kitaplarında atasözleri ve deyimlerin yalnızca söz varlığı unsurları olarak değil öğrencilerin dilsel, kültürel ve bilişsel gelişimlerini destekleyen çok yönlü öğretim araçları olarak ele alınması önerilmektedir. Özellikle yurt dışında yaşayan iki dilli Türk çocuklarının Türkçeye yönelik söz varlıklarını geliştirebilmeleri ve kültürel kimliklerini güçlendirebilmeleri için atasözleri ve deyimlerin temalarla bütünleşik, öğrencilerin yaşantılarıyla ilişkilendirilebilen ve aktif katılımı destekleyen etkinliklerle sunulması önem taşımaktadır. Öğrencilerin öğrenme sürecine aktif katılımını artırmak amacıyla yaratıcı ve etkileşimli uygulamalara daha fazla yer verilmelidir. Bu kapsamda öğrencilerin kendi deyimlerini oluşturmaları, mevcut atasözleri ve deyimlere alternatif ifadeler geliştirmeleri, hikâye tamamlama, drama ve rol oynama etkinlikleri gerçekleştirmeleri teşvik edilebilir. Bu tür uygulamalar öğrencilerin yalnızca dil becerilerini geliştirmekle kalmayacak, aynı zamanda anlam oluşturma, yorumlama ve yaratıcı düşünme becerilerini de destekleyecektir. Özellikle 2025 baskılarında öne çıkan eleştirel ve yaratıcı düşünme hedefleri dikkate alındığında atasözleri ve deyimlerin problem çözme, tartışma ve sorgulama etkinlikleriyle ilişkilendirilmesi yararlı olacaktır.

Ders kitaplarında atasözleri ve deyimlerin tematik dağılımının daha dengeli biçimde planlanması da önem arz etmektedir. Araştırmada 2025 baskılarında sağlık, kültürel miras, sanat ve bilim gibi yeni temaların öne çıktığı görülmüştür. Bu gelişmenin sürdürülmesi, ancak aile, dayanışma, yardımlaşma, sorumluluk ve çalışkanlık gibi geleneksel değerlerin de korunması önerilmektedir. Böylece öğrenciler hem kültürel köklerini tanıma hem de çağdaş yaşam becerileri geliştirme fırsatı bulabileceklerdir. Her tema için farklı işlevlere sahip atasözleri ve deyimlerin seçilmesi, öğrencilerin dilin anlam katmanlarını daha geniş bağlamlarda keşfetmelerine katkı sağlayacaktır.

Yurt dışında yaşayan Türk çocuklarının çok kültürlü yaşam deneyimleri dikkate alınarak atasözleri ve deyim öğretiminde kültürlerarası karşılaştırmalara daha fazla yer verilmesi önerilmektedir. Öğrencilerin yaşadıkları ülkelerin dillerinde bulunan benzer atasözleri ve deyimlerle Türkçedeki örnekleri karşılaştırmaları hem kültürlerarası farkındalıklarını artıracak hem de Türkçeye yönelik ilgilerini güçlendirecektir. Bunun yanı sıra öğrencilerin ailelerinden ve yaşadıkları çevreden derledikleri atasözleri ve deyimleri sınıf ortamına taşımaları teşvik edilmelidir. Böylece dil öğretimi yalnızca ders kitabı merkezli olmaktan çıkacak, öğrencilerin yaşadıkları kültürel çevreyle bütünleşen bir öğrenme sürecine dönüşecektir. Araştırma bulguları, özellikle 6. ve 7. sınıf düzeylerinde 2025 baskılarında atasözü ve deyim sayısının azaltılarak daha seçici bir söz varlığı yaklaşımının benimsendiğini göstermektedir. Bu nedenle gelecek baskılarda nitelikli ve kültürel açıdan güçlü örneklerin korunmasıyla birlikte öğrencilerin farklı bağlamlarda karşılaşılabilecekleri daha zengin söz varlığı unsurlarına da yer verilmesi önerilmektedir. Nicelik ve nitelik arasındaki dengenin sağlanması, öğrencilerin hem söz varlığı gelişimine hem de kültürel etkileşim sürecine daha fazla katkı sağlayacaktır.

Atasözleri ve deyimlerin öğretiminde görsel, işitsel ve dijital materyallerin kullanımına daha fazla önem verilmelidir. İnce’nin (2012) vurguladığı üzere karikatürler, resimler ve görsel anlatımlar öğrencilerin soyut anlamları daha kolay kavramalarına yardımcı olmaktadır. Buna ek olarak kısa videolar, animasyonlar, dijital hikâyeler ve etkileşimli uygulamalar kullanılarak atasözleri ve deyimlerin günlük yaşam bağamlarında nasıl kullanıldığı gösterilebilir. Özellikle

yurt dışında yaşayan öğrencilerin Türkçeye maruz kalma sürelerinin sınırlı olduğu düşünüldüğünde, multimedya destekli öğretim uygulamaları öğrenme sürecini daha etkili ve kalıcı hâle getirebilir. Öğrencilerin kendi dijital içeriklerini üretmeleri, atasözleri ve deyimleri video, afiş veya dijital hikâye biçiminde sunmaları da hem dil becerilerini hem de teknolojik yeterliliklerini geliştirecektir.

Atasözleri ve deyimlerin yalnızca dil öğretiminin bir unsuru olarak değil, kültürel kimlik inşası, değerler eğitimi, eleştirel düşünme ve kültürlerarası iletişim becerilerinin geliştirilmesinde işlevsel araçlar olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Türkçe ve Türk Kültürü ders kitaplarının hazırlanma sürecinde söz varlığı unsurlarının Millî Eğitim Bakanlığı, (2024) Türkçe Dersi Öğretim Programı'nın beceri temelli yaklaşımıyla uyumlu biçimde yapılandırılması, öğrencilerin hem ana dil yeterliklerini hem de kültürel aidiyet duygularını güçlendirecektir. Çelik (2025, s.13), yurt dışında yaşayan Türk çocuklarına yönelik hazırlanan ders kitaplarında atasözleri ve deyimlerin yalnızca kültürel aktarım amacıyla değil öğrencilerin eleştirel düşünme, kültürlerarası farkındalık ve aktif dil kullanımı becerilerini geliştirecek etkinliklerle desteklenmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu doğrultuda, gelecekte hazırlanacak ders kitaplarında atasözleri ve deyimlerin tema temelli, öğrenci merkezli ve etkileşimli öğrenme ortamlarını destekleyen bir anlayışla sunulması önerilmektedir.

Araştırmacılar açısından gelecekte yapılacak çalışmalarda yalnızca ders kitaplarının incelenmesiyle yetinilmemesi, öğretmen görüşleri, öğrenci deneyimleri ve sınıf içi uygulamaların da araştırma kapsamına alınması önerilmektedir. Bunun yanı sıra, atasözleri ve deyim öğretiminin öğrencilerin kelime hazinesi, okuduğunu anlama, konuşma becerisi, kültürel kimlik gelişimi ve akademik başarıları üzerindeki etkilerini ortaya koyan deneysel ve karma yöntemli araştırmaların alana önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir. Özellikle Fransa, Almanya, Belçika, İngiltere, İsviçre gibi farklı ülkelerde yaşayan Türk çocukları üzerinde yapılacak karşılaştırmalı çalışmalar, Türkçe ve Türk Kültürü derslerinin geliştirilmesine yönelik daha kapsamlı veriler sunabilir.

B. Sınırlılıklar

Bu araştırma, 2019–2025 yılları arasında yayımlanan 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ve Türk Kültürü ders kitaplarında yer alan atasözü ve deyimlerin incelenmesiyle sınırlandırılmıştır. Çalışmada yalnızca ders kitapları doküman incelemesi yöntemiyle değerlendirilmiş; öğretmen kılavuz kitapları, çalışma materyalleri, dijital içerikler ve sınıf içi uygulamalar araştırma kapsamına dâhil edilmemiştir. Bu nedenle elde edilen bulgular, atasözü ve deyim öğretiminin yalnızca ders kitaplarına yansıyan boyutunu ortaya koymaktadır. Ayrıca araştırmada atasözleri ve deyimlerin sayısal dağılımları, temalarla ilişkileri ve kültürel işlevleri incelenmiş; bu söz varlığı unsurlarının öğrenciler tarafından nasıl algılandığı, öğrenildiği ve günlük dil kullanımına ne ölçüde aktarıldığı değerlendirilmemiştir. Çalışma doküman incelemesine dayandığından öğretmen ve öğrenci görüşleri ile öğrenme çıktıları araştırma kapsamı dışında kalmıştır. Bunun yanında, Türkçe ve Türk Kültürü derslerinin yürütüldüğü farklı ülkelerdeki sosyokültürel koşulların atasözü ve deyim öğretimine etkisi de incelenmemiştir. Atasözleri ve deyimlerin temalara göre sınıflandırılması araştırmacının yorumuna dayandığından, farklı araştırmacılar tarafından yapılacak değerlendirmelerde kısmen farklı sonuçlara ulaşılması mümkündür. Bu sınırlılıklar doğrultusunda, gelecekte gerçekleştirilecek araştırmalarda ders kitaplarının yanı sıra öğretmen ve öğrenci görüşlerinin alınması, sınıf içi uygulamaların gözlemlenmesi ve farklı ülkelerde yaşayan iki dilli Türk çocuklarının atasözü ve deyimleri anlama ve kullanma düzeylerinin incelenmesi alana daha kapsamlı katkılar sağlayacaktır.

BEYANLAR

Teşekkürler: Yazar herhangi bir kişi veya kuruma teşekkür etmek istememektedir.

Yazar Katkıları: Çalışmanın tüm bölümleri yazar tarafından gerçekleştirilmiştir.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Destekleyen Kuruluşlar: Bu çalışma için herhangi bir kurumdan finansal destek alınmamıştır.

Etik Onay: Bu çalışma insan veya hayvan katılımcıları içermemektedir. Tüm prosedürler bilimsel ve etik ilkelere uygun olarak gerçekleştirilmiş olup, atıfta bulunulan tüm çalışmalar uygun şekilde kaynak gösterilmiştir.

İntihal Beyanı: Bu makale intihal açısından değerlendirilmiş ve herhangi bir intihal vakası tespit edilmemiştir.

YZ Araçlarının Kullanımı: Yazar bu makalenin hazırlanmasında Yapay Zeka (AI) araçlarının kullanılmadığını beyan eder.

KAYNAKLAR

- Bağcı, H. (2010). İlköğretim 5. sınıf öğrencilerinin atasözleri ve deyimleri algılama düzeyi. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 27, 91–110. <https://izlik.org/JA62WU23YH>
- Baki, Y. (2019). Ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin değer aktarımı açısından incelenmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 17(37), 109–146. <https://doi.org/10.34234/ded.460042>
- Boers, F., Eyckmans, J., & Stengers, H. (2007). Presenting figurative idioms with a touch of etymology: More than mere mnemonics? *Language Teaching Research*, 11(1), 43–62. <https://doi.org/10.1177/1362168806072460>
- Boers, F., & Lindstromberg, S. (Eds.). (2008). *Cognitive linguistic approaches to teaching vocabulary and phraseology* (Vol. 6). Walter de Gruyter.
- Charteris-Black, J. (2002). Second language figurative proficiency: A comparative study of Malay and English. *Applied Linguistics*, 23(1), 104–133. <https://doi.org/10.1093/applin/23.1.104>
- Çakır, I. (2011). How do learners perceive idioms in EFL classes? *EKEV Akademi Dergisi*, 15(47), 371–381.
- Çelik, N. (2025). Yurt dışındaki Türk öğrencileri için 5., 6., 7. ve 8. sınıf Türkçe ve Türk Kültürü ders kitaplarında atasözleri ve deyimlerin yeri: Bir nicel ve nitel değerlendirme. *International Journal of Languages' Education and Teaching*, 13(3), 306–322. <https://doi.org/10.71084/ijlet.1667978>
- Irujo, S. (1986a). A piece of cake: Learning and teaching idioms. *ELT Journal*, 40(3), 236–242. <https://doi.org/10.1093/elt/40.3.236>
- Irujo, S. (1986b). Don't put your leg in your mouth: Transfer in the acquisition of idioms in a second language. *TESOL Quarterly*, 20(2), 287–304. <https://doi.org/10.2307/3586545>
- İnce, B. (2012). Yurt dışındaki Türk öğrenciler için hazırlanmış Türkçe ders kitaplarındaki atasözleri varlığının nitel ve nicel açıdan incelenmesi. *Akademik Araştırmalar Dergisi*, 14(54), 83–104.
- Kecskes, I. (2006). On my mind: Thoughts about salience, context and figurative language from a second language perspective. *Second Language Research*, 22(2), 219–237. <https://doi.org/10.1191/0267658306sr266ra>
- Kövecses, Z. (2010). *Metaphor: A practical introduction* (2nd ed.). Oxford University Press.
- Kövecses, Z., & Szabó, P. (1996). Idioms: A view from cognitive semantics. *Applied Linguistics*, 17(3), 326–355. <https://doi.org/10.1093/applin/17.3.326>
- Lewis, M. (1993). *The lexical approach*. Language Teaching Publications.
- Littlemore, J. (2009). *Applying cognitive linguistics to second language learning and teaching*. Palgrave Macmillan.
- Mammadova, I. (2024). The role of proverbs in language learning: A cognitive and cultural perspective. *EuroGlobal Journal of Linguistics and Language Education*, 1(1), 40–45. <https://doi.org/10.69760/8qj8tr41>
- Millî Eğitim Bakanlığı. (2024). *Ortaokul Türkçe dersi öğretim programı: Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli*. <https://tymm.meb.gov.tr/upload/program/2024programtur56780nayli.pdf>
- Nergiz, E., & Bayram, B. (2024). 7. sınıf Türkçe ders kitabındaki okuma metinlerinin deyim varlığı bakımından incelenmesi. *Educatione*, 3(2), 68–101. <https://doi.org/10.58650/educatione.1557359>
- Ungan, S., Uysal, F., & Uysal, A. A. (2022). Ortaokul 5. sınıf Türkçe ders kitabındaki metinlerde yer alan deyim varlığının incelenmesi. *Türkiye Eğitim Dergisi*, 7(1), 264–280. <https://doi.org/10.54979/turkegitimdergisi.972612>
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2003). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.
- Zevgoli, S. (1998). Selecting idioms to enrich modern language teaching. In W. Gewehr (Ed.), *Aspects of modern language teaching in Europe* (pp. 218–233). Routledge.
- Zyzik, E. (2011). Second language idiom learning: The effects of lexical knowledge and pedagogical sequencing. *Language Teaching Research*, 15(4), 413–433. <https://doi.org/10.1177/1362168811412025>